

Biblijska izdanja i njihova uporaba u hrvatskim crkvama reformacijske baštine (1990. – 2020.)

Danijel Časni

0000-0002-2688-6300

Biblijski institut, Zagreb

dcasni@bizg.hr

UDK: 27-23:655.4:277(497.5)"1990/2020"

Kategorija: Pregledni rad

<https://doi.org/10.32862/k1.20.1.1>

Zaprimljeno: veljača 2026.

Sažetak

Rad analizira biblijska izdanja na hrvatskom jeziku koja su bila u uporabi u crkvama reformacijske baštine u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 2020. godine. Cilj rada jest identificirati izdanja koja su imala stvarni utjecaj na liturgijsku, pastoralnu i osobnu praksu unutar ovih zajednica te istražiti kriterije prema kojima su birana i primjenjivana. Umjesto općenitog pregleda svih hrvatskih biblijskih prijevoda, analiza se usredotočuje na izdanja koja su dokumentirano korištena u crkvenoj praksi, uključujući cjelovite prijevode Biblije i Novoga zavjeta, dok su prigodna i sporadična izdanja isključena. Rad započinje kratkim pregledom reformacijskih temelja biblijskog prevođenja, s naglaskom na načelo sola scriptura i važnost dostupnosti Svetoga pisma vjernicima na narodnom jeziku. Središnji dio posvećen je analizi odabranih izdanja u razdoblju 1990. – 2020., pri čemu se razmatraju njihova jezična obilježja, prevoditeljske strategije te recepcija u crkvenoj praksi. Posebna pozornost posvećena je suvremenim trendovima, uključujući pluralizaciju prijevoda, razvoj digitalnih i audioformata te specijalizirana izdanja prilagođena različitim dobnim i društvenim skupinama. Rezultati pokazuju da unatoč povećanoj raznolikosti izdanja, u crkvenoj praksi postoji stabilan i prepoznatljiv korpus biblijskih tekstova koji su uistinu zaživjeli u uporabi. Analiza također naglašava kontinuiranu važnost Biblije u oblikovanju vjer-

Ovaj rad je dostupan u otvorenom pristupu sukladno s licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0 Međunarodna (CC BY 4.0).

skog i kulturnog identiteta vjernika te potvrđuje da suvremeni izdavački i digitalni razvoj doprinosi širenju biblijske dostupnosti u skladu s reformacijskom tradicijom.

Ključne riječi: *biblijska izdanja; crkve reformacijske baštine; recepcija; hrvatski jezik; izdavaštvo*

Uvod

Biblija je stoljećima bila temelj vjerskoga, kulturnog i jezičnog identiteta kršćanskih zajednica, a u crkvama reformacijske baštine zauzima posebno mjesto kao primarni izvor duhovnog učenja i liturgijske prakse. Termin „crkve reformacijske baštine“ koristi se u suglasju s klasifikacijom koju iznosi dr. Stanko Jambrek u članku „Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj (1990. – 2020.): Pravni položaj, restrukturiranje i stanje 2021. godine“ objavljenom u časopisu *Kairos* 19/1 2025. godine. Načelo *sola scriptura*, jedno od ključnih gesla reformacije, naglašava važnost Svetoga pisma kao jedine autoritativne točke za vjeru i praksu. U hrvatskom kontekstu, povijest biblijskih prijevoda i izdanja reflektira ne samo religijski život nego i šire kulturne, jezične i obrazovne procese, uključujući razvoj tiskarstva, standardizaciju hrvatskog jezika i obrazovanje vjernika.

Međutim, tema biblijskih prijevoda na hrvatskom prostoru vrlo je široka i raznolika, uključujući prijevode različitih konfesionalnih tradicija, djelomična izdanja i prigodna publikacijska izdanja. Ovaj rad usmjeren je na jasno definiran predmet istraživanja: biblijska izdanja koja su korištena u crkvama reformacijske baštine u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 2020. godine. Fokus je na izdanjima koja su stvarno bila u uporabi u liturgijskoj, pastoralnoj ili osobnoj praksi, a ne na cjelokupnoj povijesti prijevoda. Takvo sužavanje omogućuje sustavnu i metodološki utemeljenu analizu, sprječava proizvoljan odabir građe i jasno definira vremenski i konfesionalni okvir istraživanja. Temom pregleda biblijskih izdanja bavili su se razni stručnjaci među kojima valja istaknuti Stanka Jambreka i Rubena Kneževića¹, Karla Višatickog, i Tihoniju Zovko² te Nadu Babić³.

Za potrebe analize izabrana su cjelovita izdanja Biblije i Novoga zavjeta dok su prigodna ili sporadična izdanja koja nisu imala širu recepciju u crkvenoj praksi isključena. Ovaj kriterij odabira omogućuje uvid u stvarnu uporabu biblijskih

- 1 Jambrek, Stanko, i Ruben Knežević. 2007. „Kronološki pregled objavljenih potpunih i djelomičnih prijevoda Biblije na hrvatski jezik“. *Kairos: Evandeoski teološki časopis* 1, br. 1: 137–156.
- 2 Višaticki, Karlo, i Tihonija Zovko. 2022. „Biblijska bibliografija (2019. – 2020.)“. *Crkva u svijetu* 57, br. 1: 151–172.
- 3 Babić, Nada. 2018. *Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. stoljeća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

izdanja i njihovu recepciju u zajednicama reformacijske baštine, uključujući utjecaj na liturgiju, obrazovanje i osobni duhovni život.

Rad je strukturiran u tri tematske cjeline. Prvi dio kratko izlaže povijesne i reformacijske temelje biblijskog prevođenja, relevantne za razumijevanje suvremenih izdanja. Središnji dio analizira odabrani korpus biblijskih izdanja i njihovu uporabu, ističući jezična obilježja, prevoditeljske strategije i praktičnu primjenu u crkvenoj praksi. Završni dio razmatra suvremene trendove u razdoblju 1990. – 2020., uključujući pluralizaciju prijevoda, digitalizaciju, audio i specijalizirana izdanja te njihov doprinos širenju biblijske dostupnosti.

Ovaj rad ne samo da pruža pregled relevantnih izdanja, nego i metodološki okvir za sustavno praćenje recepcije biblijskih izdanja u crkvama reformacijske baštine, naglašavajući kako tradicija i suvremene inovacije u izdavaštvu zajedno oblikuju vjerski život i kulturni identitet hrvatskih vjernika.

1. Povijesni temelji biblijskog prevođenja u hrvatskom kontekstu

Reformacija je snažno potaknula praksu prevođenja Svetoga pisma na narodne jezike, a reformatori su često preuzimali ulogu i prevoditelja i tiskara. Na hrvatskom prostoru taj proces počinje u 16. stoljeću, kada se, pod utjecajem širega europskog reformacijskog pokreta, javlja potreba za dostupnošću Biblije široj javnosti. Prvi tiskani cjeloviti novozavjetni prijevod, *Novi testament* Stipana Konzula Istranina i Antuna Dalmatina, objavljen je 1562./1563. godine na glagoljici te iste godine na ćirilici. Ovaj prijevod imao je dvostruku namjeru: širenje evanđelja među Hrvatima, ali i evangelizaciju širega slavenskog prostora prema istoku. Jezična koncepcija hrvatskoga književnog jezika, utemeljena na glagoljaškoj tradiciji, snažno je utjecala na kasnije protestantske pisce i prevođenje, čime se zadržavao kontinuitet između srednjovjekovne i novije hrvatske književnosti (Knežević 2019, 67–82)⁴.

Tijekom više od četiri stoljeća javlja se stalna potreba za jezično pristupačnijim i suvremenijim prijevodima. U razdoblju protureformacije, nastojanja hrvatskih autorâ da objave prijevode na narodnom jeziku često nisu nailazila na odobrenje crkvenih vlasti. Bartol Kašić, autor prve hrvatske gramatike *Institutiones linguae Illyricae* (1604.), započeo je prevođenje Novoga zavjeta 1625., dovršivši ga 1631., a prijevod Staroga zavjeta završio je 1636. godine (Horvat 2011, 70–76). Unatoč temeljitosti i kvaliteti ovih prijevoda, njihova je uporaba bila zabranjena, što svjedoči o složenoj interakciji između crkvene politike i jezične prakse. Taj je

4 Pretisak i latinični prijepis glagoljskog izvornika Novog Testamenta iz 1562. izdan je 2013. godine u izdanju Adventističkoga teološkog visokog učilišta, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Školske knjige dok je pretisak i latinični prijepis glagoljskog izvornika Novog Testamenta iz 1563. izdan 2015. godine u izdanju Adventističkoga teološkog visokog učilišta, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Školske knjige.

prijevod objavljen 1999. – 2000. godine u Paderbornu (Brozović 2000). Sličnu sudbinu doživio je i novozavjetni prijevod Stjepana Rusića iz 1753., koji je ostao u rukopisu, što nije bio izuzetak.

Prvi cjeloviti biblijski prijevod na hrvatski jezik dovršio je Matija Petar Katančić 1815./1816. godine, a tiskan je 1831. u Budimu u šest svezaka, u paralelnome dvojezičnom izdanju (hrvatski i latinski) (Farkaš 1998, 20–34). Katančić je koristio tzv. „jezik franjevac“, ikavsku štokavštinu Slavonije, čime je njegovo djelo povezivalo liturgijski jezik i narodni idiom. Premda izuzetno značajan, odjek u javnosti bio je ograničen, što dijelom odražava tadašnju literarnu i društvenu situaciju.

Evangelizacijski žar pijetističkog pokreta 18. i 19. stoljeća dodatno je oblikovao praksu prevođenja i distribucije Biblije. Britansko i inozemno biblijsko društvo (BFBS) aktivno je distribuiralo Biblije po selima i gradovima, koristeći kolportere koji su istodobno svjedočili vjeru i propovijedali evanđelje (Kuzmič 1983). Prijevod Novoga zavjeta Vuka Karadžića, koji je autor izdao u vlastitoj nakladi u Beču 1847. godine, BFBS je otkupio 1851. godine. Zajedno s prijevodom Staroga zavjeta Đure Daničića tiskane su 1868. godine Biblije na srpskome jeziku, na ćirilici i latinici (Jambreč 2007, 69–73). Pohrvaćena verzija toga prijevoda Novoga zavjeta i Psalama izrađena je u redakciji evangelika Bogoslava Šuleka i objavljena 1877. godine (Knežević 2019, 85–98) dok je pohrvaćena verzija cjelokupnoga Vukova i Daničićeva prijevoda Biblije, u redakciji Milana Rešetara, izdana 1895. godine u Budimpešti pod nazivom „Pregledno izdanje“ (Knežević 2019, 98–105). Taj se prijevod do pojave Zagrebačke Biblije najčešće koristio u hrvatskim crkvama reformacije i reformacijske baštine, a i kasnije. Time se uspostavlja kontinuitet prevođenja, tiskanja i recepcije Biblije, koji će oblikovati i kasnije izdavačke prakse.

Prva polovica 20. stoljeća obilježena je radom prevoditelja koji su nastavili tradiciju stilistički bogatih i hermeneutički jasnih prijevoda. Ivan Matija Škarić preveo je Sveto pismo s latinske Vulgate na ikavsku štokavštinu uz izražen utjecaj čakavštine, a njegovo djelo tiskano je u Beču između 1858. i 1861. godine u dvanaest svezaka. Posebnost Škarićeva prijevoda bila je detaljna analiza svakog retka, što ga čini i egzegetskim djelom, čvrsto ukorijenjenim u protestantskoj i katoličkoj tradiciji.

Usljedili su prijevodi koji su nastojali približiti Bibliju širem čitateljstvu: prijevod Evanđelja i Djela apostolskih Josipa Stadlera (izdanih u periodu između 1835. i 1907. godine) u pet knjiga formata 14 x 20 cm, a Valentin Čubešnik je u periodu između 1911. i 1913. preveo velik dio Staroga zavjeta. Novi zavjet Franje Zagode (1925./1939.) preveden je s grčkoga izvornika. Prijevod Staroga zavjeta Antuna Savića iz 1939. ostao je do danas u rukopisu (Rebić 2013, 136–141), pisan mješavinom srpsko-hrvatske štokavštine. Navedeni prijevod jedan je od temeljnih predložaka pri izradi Zagrebačke Biblije (Baraban i Džinić 2018, 315–329).

Prijevod pod nazivom *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* Ivana Evanđelista Šarića treći je cjeloviti hrvatski biblijski prijevod (Jambreč 2007, 74–75). Objavljen je u Sarajevu u razdoblju od 1941. do 1942. godine, a konačno izdanje tiskano je 1943. godine (Zovkić 2013, 174–175). Šarićev prijevod osobitu pozornost posvećuje čistoći hrvatskoga jezika, književnoj stilizaciji i vjernosti izvorniku (Knežević 2007, 23–60), što ga čini ključnim za hrvatsku biblijsku recepciju. Nakon Drugoga svjetskog rata, Šarić je emigrirao u Madrid, gdje je njegov prijevod ponovno tiskan i postao dostupniji hrvatskoj dijaspori. Šarićev tajnik Luka Brajnović poboljšao je Šarićev prijevod odstranjujući turcizme i bosnizme (Letica 2018), stilski ga doradio te ga tiskao u Madridu 1960. godine. Unosio se u Jugoslaviju gdje je bio u upotrebi pri pripadnicima raznih vjerskih zajednica. Tijekom 2006. – 2010. godine Hrvatsko biblijsko društvo i Vrhbosanska nadbiskupija provodili su reviziju i popravljavanje izdanja, što je omogućilo njegovu revitalizaciju u liturgijskoj i osobnoj upotrebi, a njezina primjena našla je utočište i kod pripadnika crkava reformacijske baštine.

Ljudevit Rupčić preveo je Novi zavjet 1961. godine, a prijevod je 1968. integriran u Zagrebačku Bibliju na osnovu sarajevskog izdanja iz 1967. godine. Rupčićeva verzija brzo je prihvaćena u Katoličkoj Crkvi, protestantskim zajednicama i crkvama reformacijske baštine, čime se stvorila solidna podloga za sustavno korištenje Biblije u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća. Kao konzultirani predložak poslužio je Raspudićev rukopisni prijevod koji je u tiskanom izdanju objavljen tek 1987. godine, dvije godine prije prevoditeljeve smrti, a koji je uključen u Franjevačku Bibliju izdanu 2010. godine. U isto biblijsko izdanje uključeno je osmosveščano izdanje Staroga zavjeta koje je preveo Silvije Grubišić, a koje je objavljeno u periodu od 1975. do 1984. u Chicagu.

Ova faza prevođenja odlikuje se ne samo jezičnom jasnoćom i literarnom kvalitetom, nego i snažnim naglaskom na dostupnost Biblije široj javnosti, što reflektira reformacijsko načelo *sola scriptura*, prema kojemu je Sveto pismo temelj vjerskog života i duhovne prakse.

2. Zagrebačka Biblija kao polazišna točka

Zagrebačka Biblija, objavljena 1968. godine, predstavlja važnu prekretnicu u modernoj recepciji Biblije u Hrvatskoj. Izdavači su bili Stvarnost i Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda. Prijevod Staroga zavjeta temeljen je na rukopisu Antuna Sovića, knjige Petoknjižja preuzete su iz prijevoda Silvija Grubišića, Psalmi iz prijevoda Filiberta Gassa, a za Novi zavjet korišten je prijevod Ljudevita Rupčića. Glavni urednik izdanja bio je književnik Jure Kaštelan (Jambreč 2007, 75–79). Ovo izdanje ubrzo je postalo najrasprostranjeniji i najprihvaćeniji prijevod, tiskan u više od 400 000 primjeraka te je značajno doprinijelo očuvanju i razvoju hrvatskoga književnog jezika.

Kršćanska sadašnjost objavila je 1973. godine u Zagrebu prijevod Novoga zavjeta bibličara Bonaventure Dude⁵ i Jerka Fučaka. Taj iznimno prihvaćen i stručno priređen prijevod naširoko se koristio u liturgijskome i svakodnevnome životu Crkve, kako u Katoličkoj Crkvi tako i u protestantskim zajednicama i crkvama reformacijske baštine. Deveto revidirano izdanje uključeno je u Novi zavjet: s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije koje je izdala Kršćanska sadašnjost 1992. godine. Kao važan izvor u tome pothvatu bio je Ekumenski prijevod Biblije (TOB) od kojega su prevedeni uvodi i bilješke nastale uzornom ekumenskom suradnjom katolika i protestanata na francuskom jezičnom području. Isti prijevod Novoga zavjeta uključen je u Jeruzalemsku Bibliju, koja je objavljena 1994. godine povodom 900. godišnjice Zagrebačke biskupije. Uz Duda-Fučakov prijevod Novoga zavjeta sadrži uvode u biblijske knjige te biblijske komentare i bilješke iz „La Bible de Jerusalem“, po čemu je i dobila naziv. U književnu obradu bio je uključen značajan broj stručnjaka, a jedan od njih Tomislav Ladan (koji je bio zadužen za Knjigu Izreka, Propovjednika, Knjigu Mudrosti i Siraha) 1980. godine preveo je Evanđelje po Ivanu te je izdao nekoliko prijevoda biblijskih knjiga zaključno s Apokalipsom izdane 1992. godine dok je dio prijevoda još ostao u rukopisu.

Zagrebačka Biblija postupno je zamijenila Vukov i Daničićev prijevod u crkvama reformacijske baštine, a posebnu popularnost stekla je tzv. švedskim izdanjem iz 1977. u nakladi od 20 000 primjeraka. Godine 1999. Kršćanska sadašnjost, u suradnji sa Savezom baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj objavila je izdanje Zagrebačke Biblije u nakladi od 5 000 primjeraka bez deuterokanonskih knjiga, namijenjeno crkvama reformacijske baštine (5 000 primjeraka) i 2006. godine (2 000 primjeraka). Širenju i dostupnosti Božje riječi pridonijela je i Kristova Crkva u Republici Hrvatskoj, koja je za svoje potrebe 2017. godine tiskala 10 000⁶ primjeraka Zagrebačke Biblije. Time je ovaj prijevod postao dostupniji širokom krugu čitatelja.

Uza standardne prijevode, pojavio se i parafrazirani novozavjetni tekst *Knjiga o Kristu – Novi zavjet živim riječima* (1982.), koji se temeljio na načelu „misao za misao“. Prijevod Branka i Mirjane Lovrec te Željka Grujića bio je posebno popularan među mlađom generacijom pripadnika crkava reformacijske baštine zbog jednostavnoga i razumljivog jezika te cjenovne pristupačnosti (Jambrek 2007, 81). U drugoj polovici 20. stoljeća došlo je i do intenzivnijih evangelizacijskih aktivnosti u crkvama reformacijske baštine. Primjerice, Billy Graham održao je 1967. godine evangelizaciju na Nadbiskupskome sjemeništu u Zagrebu, što je bila prva takva inicijativa u jednoj komunističkoj zemlji. Inozemne organizacije pružale su dodatnu podršku, što je povećalo potrebu za dostupnim Biblijama, razumljivim jezikom i pristupačnim cijenama.

5 Bonaventura Duda za svoj je prijevod konzultirao ranije izdanje Evanđelja iz 1961. godine.

6 Podatak autoru članka 27. 3. 2026. prosljedio pisac predgovora Mladen Dominić.

Ova faza pokazuje konsolidaciju biblijskog izdavaštva u Hrvatskoj, s naglaskom na književnu kvalitetu, dostupnost i funkcionalnost prijevoda, što je pripremlilo teren za razvoj suvremenih digitalnih i multimedijalnih izdanja krajem 20. i početkom 21. stoljeća.

3. Biblijska izdanja u razdoblju 1990. – 2020. u kontekstu CRBuH

Razdoblje od 1990. do 2000. godine obilježeno je intenzivnim prevođenjem i objavljivanjem Biblije u Hrvatskoj, pri čemu su se pojavili različiti pristupi prevođenju, namijenjeni specifičnim crkvenim zajednicama reformacijske baštine i ciljanim korisnicima. Na početku razdoblja, potkraj 1989. godine, Branko Đaković preveo je i tiskao prvo izdanje Novoga zavjeta u nakladi Kristove crkve braće „Bratski vjesnik“ u Zagrebu. (Knežević 2019, 135–156). Đakovićev prijevod temeljen je na doslovnom principu „riječ za riječ“, čime je nastojano očuvati što veću vjernost izvorniku i omogućiti čitateljima koji ne poznaju grčki jezik izravno razumijevanje biblijskog teksta. Jezična strategija naglašavala je preciznost izraza i strukturalnu usklađenost s originalom dok su uredničke intervencije bile minimalne, zadržavajući teološku i intelektualnu čistoću teksta. Tijekom desetljeća prijevod je postupno nadopunjavao. Godine 1993. izdani su Psalmi s Novim zavjetom. Uslijedilo je treće izdanje koje je tiskano 1994. godine, a četvrto izdanje izdano je 2000. godine kada je prvi put objavljen i Stari zavjet. U praksi, Đakovićev je prijevod u zajednicama Kristove crkve braće bio djelomično prihvaćen dok je u drugim reformacijskim zajednicama imao ograničenu uporabu, prvenstveno zbog jezične i stilske konzervativnosti.

Sličan pristup dosljednog prevođenja s tradicionalnim izvornicima demonstrira Ivan Vrtarić, u izdanju izdavačke kuće Riječi iskrene iz Pušćina koji je 1998. objavio Novi zavjet po *Textus Receptus* predlošku, u suradnji s timom jezičnih i teoloških stručnjaka (Knežević 2019, 191–207). Vrtarić je zadržao doslovni princip *prevođenja*, naglašavajući preciznost hebrejskih i grčkih termina dok je naklada od 33 000 primjeraka omogućila široku dostupnost. Inovativni aspekt njegova rada bilo je prilagođavanje audiovizualnim formatima, uključujući izdanje 2000. u obliku Zvučne Biblije za slijepe u izdanju Aurora Ministries s Floride na dvanaest kazeta. Kasnija izdanja (2005., 2012., 2016., 2020.) proširila su dostupnost cjelovite Biblije i uključivala korekcije u skladu sa suvremenom recepcijom i jezičnim normama. To je učvrstilo Vrtarićeve prijevode kao relevantan korpus za liturgijsku i osobnu uporabu u reformacijskim crkvama.

Posebno zanimljiv segment predstavljaju dvojezični englesko-hrvatski prijevodi Đure Martinjaka (*Novi zavjet, Psalmi i Mudre izreke*, 1993. i 1995.), koji kombiniraju New King James Version s Rupčićevim prijevodom. Prevoditeljske strategije uključivale su lektorske intervencije i prilagodbu hrvatskog teksta kulturnim i jezičnim standardima iseljeničke populacije. U praksi ovo izdanje služilo

je kao duhovna i evangelizacijska literatura među hrvatskim i bošnjačkim iseljenicima u Kanadi, SAD-u i Hrvatskoj (Knežević 2019, 159–176).

Martinjak je također radio na reviziji Šarićeva prijevoda (1998. – 1999.), što je rezultiralo projektom *Biblija ili Sveto pismo - Stari i Novi zavjet. Kazalo riječi i redaka Biblije. Izdanje za iseljeništvo naroda iz Hrvatske i Bosne* (izdane 2005. godine), usmjerenim iseljeničkim zajednicama i utemeljenim na predlošku *King James Version*. Posljednje izdanje koje je Martinjak objavio 2011. godine nosi naslov *Sveta Biblija – Stari i Novi zavjet / Biblija Sion / Božja riječ / Duhovna hrana*. Prijevod je u cijelosti usklađen s engleskom Biblijom *King James Version*. Martinjakovi prijevodi, zbog jezične nespretnosti i snažnoga utjecaja okruženja dijaspore, kao i doticaja s bosanskim jezikom, nisu naišli na širu recepciju u Hrvatskoj. Iako je ovaj korpus pokazao inovativnost u prilagodbi međunarodnih standarda i pristupačnosti, jezična nespretnost i utjecaji dijaspore ograničili su širu recepciju u Hrvatskoj.

Značajan inovativni projekt u ovom razdoblju bio je tiskanje Biblije na Braille-ovu pismu za slijepe i slabovidne (1994. – 1997.), temeljen na Zagrebačkoj Bibliji. Projekt je započeo 1994. godine na inicijativu Kristove crkve u Zagrebu. Do listopada 1995. godine bio je otisnut cijeli Novi zavjet dok je cjelovita Biblija dovršena 1997. godine. Jedan primjerak ove Biblije sastoji se od 39 svezaka i teži približno 63 kilograma, čime se smatra najtežom Biblijom tiskanom na hrvatskome jeziku. Ovaj prijevod demonstrira praktičnu primjenu prevođenja kao sredstvo inkluzivne liturgijske i osobne pobožnosti u različitim kontekstima crkvene prakse.

Razdoblje od 2000. do 2020. godine u Hrvatskoj obilježeno je značajnom pluralizacijom biblijskih prijevoda, intenzivnim razvojem novih formata i medija te širenjem dostupnosti Svetog pisma među različitim generacijama i društvenim skupinama. Novi zavjet iz 2001. godine, koji je preveo Ruben Knežević u suradnji s timom kompetentnih stručnjaka za Biblijsko društvo pri Međunarodnom centru za život u Rijeci, predstavlja primjer klasičnog pristupa prevođenja s naglaskom na jezičnu i teološku preciznost. Korišten je 27. grčki tekst *Nestle–Aland*, a prijevod je prošao opsežnu biblijsko-jezičnu, teološku i stilsku reviziju (Jambreč 2007, 84). Iako je prijevod bio visokokvalitetan i stručno utemeljen, njegova praktična primjena u crkvama reformacijske baštine bila je ograničena, što potvrđuje činjenicu da tehnička preciznost prijevoda ne jamči automatski široku liturgijsku i pastoralnu upotrebu.

Suvremeni trend integracije biblijskog teksta s popularnim sadržajima ilustrira izdanje *Kreni: Novi zavjet i svjedočanstva vjere vrhunskih sportaša* (2003.). Objavljeno od Hrvatskog biblijskog društva, izdanje koristi prijevod Novoga zavjeta Ljudevita Rupčića i uključuje šesnaest životnih priča poznatih sportaša. Ovakav prevoditeljski i urednički pristup pokazuje strategiju kombiniranja biblijske poruke i suvremenih životnih iskustava, čime se omogućuje lakša identifikacija čitatelja

s tekstem i praktična primjena u evangelizacijskim aktivnostima, primjerice kroz organizaciju Athletes in Action.

U isto vrijeme pojavljuju se i dinamički prijevodi koji naglašavaju jasnoću i razumljivost jezika. *Novi zavjet – suvremeni prijevod* (2003.) uredio je Mladen Jovanović, a izdavači su bili World Bible Translation Center u suradnji s Institutom za biblijske studije (kasniji Biblijski institut), koji će biti osnova za kasniji *Suvremeni hrvatski prijevod* (SHP). Prijevod koristi englesku verziju *Easy to Read* i grčki tekst *United Bible Societies* (iz 1993.) te *Nestle–Aland 28. izdanje* (iz 2012. godine). Prevoditeljski princip nije bio doslovno prevođenje riječi po riječi, već dinamičko prenošenje značenja, prilagođeno svakodnevnoj komunikaciji suvremenih čitatelja. Format džepnoga izdanja dodatno je povećao praktičnost i mobilnost dok su kasnija *City Bible* izdanja (2012. – 2013.) lokalizirana s oznakama gradova (Zagreb, Sisak, Split, Petrinja, Karlovac) i uključivala vodiče poput *Pet koraka do mira u tvome srcu*, što pokazuje integraciju pastoralnih uputa u standardni biblijski tekst. Prijevod *Staroga zavjeta* započet je 2012. godine prema hebrejskome masoretskom tekstu *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (iz 1984. godine), uz konzultacije Kumranskih spisa i Septuaginte LXX. *Suvremeni hrvatski prijevod Biblije* (SHP) završen je 2018. godine, a tiskan je 2020. godine u izdanju *Bible League International* u dvije naklade od po 10 000 primjeraka. Pokazuje da je suvremeni jezik i razumljiv stil prijevoda doprinio pozitivnom prijemu među vjernicima različite dobi i crkvene pripadnosti. Prevoditelji su težili prijenosu poruke originalnog pisca jednako učinkovito kao u izvornom vremenu, a dodavanje uvoda, objašnjenja specifičnih riječi, paralelnih biblijskih tekstova i kartografskih prikaza dodatno je povećalo didaktičku vrijednost izdanja. Iz predgovora valja istaknuti: „Glavna je težnja prevoditelja bila prenijeti čitatelju poruku pisca Biblije jednako učinkovito i jasno kao što su to bili izvorni tekstovi čitatelja njihovog vremena“.⁷ Iako se ne može smatrati standardnim biblijskim prijevodom, njegova je praktična uporaba u svakodnevnom životu među pripadnicima različitih kršćanskih zajednica neupitna.

Jedan od ključnih trendova u ovom razdoblju bila je specijalizacija izdanja prema ciljanim skupinama. *Varaždinska Biblija* (VB) iz 2012. godine objavila je prvo cjelovito izdanje s naglaskom na neutralnost, doslovnost i razumljivost. Naknadno su razvijena specijalizirana izdanja za motocikliste⁸ (*Biker Bible*) i kamiondžije (*Trucker Bible*) 2014. godine, koja uključuju vodiče, molitve, svjedočanstva i praktične upute, demonstrirajući kako se biblijski tekst može primijeniti u specifičnom životnom kontekstu. Druga i treća izdanja *Varaždinske Biblije* (2015., 2021.) dodatno su unaprijedila tekstualnu točnost i didaktičke elemente.

7 Iz predgovora *Biblija, Suvremeni hrvatski prijevod*, Crete: Bible League International, 2020.

8 Godine 2014. je organizacija Bible for the Nations, u suradnji s Biker Church Europe, objavila *Biker Bible – Bajkersku Bibliju* (prvo izdanje).

Novi zavjet koji je kao predložak za prijevod koristio *King James Version*, objavljen je 2010. godine u izdanju udruge Stablo života iz Čakovca.⁹ Godine 2011. objavljeno je prvo izdanje *Novoga zavjeta i Psalama*, a drugo izdanje 2016. godine. Prijevod cjelovite Biblije objavljen je 2018. i 2020. godine u Čakovcu te je se još naziva i *Čakovečka Biblija*. Ovaj prijevod nije naišao na širu prihvaćenost među pripadnicima drugih kršćanskih zajednica.

Digitalizacija i audioformati također su postali dominantni u širenju dostupnosti Biblije. Projekt Biblija 365 (2017.) koristi mobilnu aplikaciju koja omogućuje interaktivno čitanje, planove čitanja i javna čitanja, uključujući videomaterijale u suradnji s Bible Project. Digitalna platforma integrira Suvremeni hrvatski prijevod (SHP), Šarićev prijevod i *English Standard Version*, što omogućuje višestruku upotrebu – od svakodnevnog čitanja do edukacije i pastoralnog rada. Audioizdanja *Novoga zavjeta* i Biblije za slijepe kontinuirano su dostupna od ranijih Vrtarićevih i Martinjakovih izdanja, čime se potiče uključivost i pristup Svetom pismu osobama s vizualnim poteškoćama.

Pluralizacija prijeвода dodatno je vidljiva u dječjim i mladenačkim izdanjima. Primjeri uključuju *Moja mala Biblija* (1992.)¹⁰, *Dječja Biblija u 365 priča*¹¹ (1995., 2003., 2013.), *Biblijske priče i događaji*¹² (1997.) i *Biblija za mlade*¹³ (2021.), koja se besplatno distribuira. Posebno izdanje Michaela C. Armoura (*Biblija za djecu*, 2010. – 2022.) tiskano je u više od 1 200 000 primjeraka, što ga čini jednim od najraširenijih dječjih izdanja u Hrvatskoj i regiji u izdanju Biblijskog instituta iz Zagreba. Kontinuirani naglasak na značaju proučavanja Svetoga pisma na Biblijskom institutu odrazio se i osnivanjem Centra za biblijska istraživanja koji osim sakupljanja svetopisamske građe i učenja biblijskih jezika djelatnost Centra veže uz održavanje tribina i izdavaštvo starih, a nerijetko zaboravljenih izdanja Psaltira.

U izdanju Life Publishers International objavljeno je 2018. godine suvremeno studijsko izdanje *Biblija Plus* u kojemu se pokazuje trend integracije biblijskog teksta s analitičkim i pedagoškim alatima. Uz tekst, izdanje sadrži kazalo pojmova, uvode u knjige, konkordance, bilješke, karte i planove čitanja. Ovo izdanje kombinira prevoditeljsku preciznost Šarićeva prijeвода (točnije, 4. popravljeno izdanje Šarića) s potrebama suvremenih proučavatelja, čime se potiče dubinsko

9 U prijevodu su sudjelovali Jonny Leslie i Nikola Vukov dok je urednik bio Rajko Telebar.

10 *Moja mala Biblija*, autorice Penny Frank, objavljena je u Zagrebu 1992. godine u zajedničkom izdanju Kršćanske sadašnjosti i Duhovne stvarnosti, u nakladi od 5 000 primjeraka.

11 *Dječja Biblija u 365 priča*, autorice Mary Batcheler, objavljena je u Zagrebu u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Duhovne stvarnosti, 1995., 2003. i 2013. godine.

12 *Biblijske priče i događaji* autora Kennetha N. Taylora je 1997. godine objavila izdavačka kuća Riječi iskrene iz Pušćina. Prvotno izdanje tiskano je 1988. godine, no zbog ratnih okolnosti pojavila se potreba za ponovnim izdanjem i distribucijom među prognanicima.

13 *Biblija za mlade* autora Scotta Hayesa i Lynna R. Campa, u izdanju Eastern European Mission iz Beča, objavljena je 2021. godine i besplatno se distribuira među tinejdžerima.

razumijevanje Svetog pisma u teološkim, akademskim i pastoralnim kontekstima, a tiskana je u nakladi od 3000 primjeraka.

Među najnovijim biblijskim prijevodima valja spomenuti Hrvatski standardni prijevod Biblije koji je predstavljen 12. prosinca 2025. godine u Zagrebu. Prevoditeljski projekt započeo je prije dva desetljeća te je završen nakon 22 godina rada s 24 stručnjaka iz različitih kršćanskih denominacija. Ovo izdanje objavilo je Hrvatsko biblijsko društvo (HBD), Verbum i Naša ognjišta, koristeći suvremeni jezični izričaj temeljen na izvornim tekstovima. Prema riječima tajnika HBD Damira Lipovšeka (Pavičić 2025) novi prijevod pisan je jezikom bez arhaizama, aorista i pluskvamperfekta smatrajući da nitko više u suvremenom trenutku ne govori takvim jezikom. Unatoč mnogim jezičnim kritikama, prvo izdanje koje je tiskano u nakladi od 8 000 primjeraka bilo je rasprodano u manje od mjesec dana. U navedenom izdanju sudjelovali su pripadnici različitih crkava tako da su svoj doprinos ovome izdanju dali i Danijel Berković iz Evanđeoske pentekostne crkve te Davorin Peterlin iz Saveza baptističkih crkava.

Na kraju, u periodu 2000. – 2020. u Hrvatskoj se jasno može pratiti trend širenja dostupnosti Biblije kroz pluralizaciju prijevoda, razvoj različitih formata (digitalni, audio, specijalizirani), prilagodbu različitim dobima i društvenim skupinama te integraciju dodatnih obrazovnih i pastoralnih sadržaja. Ovi trendovi pokazuju da suvremeni biblijski projekti ne samo da čuvaju izvornost i teološku preciznost, nego se također aktivno prilagođavaju potrebama suvremenih čitatelja, čime Biblija postaje praktično i interaktivno sredstvo duhovne pouke i svakodnevnog života.

Zaključak

Analiza biblijskih izdanja u razdoblju od 1990. do 2020. godine pokazuje da, unatoč pluralizaciji ponude i povećanoj dostupnosti izdanja, u crkvama reformacijske baštine postoji relativno stabilan i jasno prepoznatljiv skup biblijskih tekstova koji su u stvarnoj uporabi. Takav fokus omogućuje sustavno praćenje kriterija odabira i recepcije izdanja, uključujući liturgijsku, pastoralnu i osobnu primjenu. Rad je stoga uspio ograničiti opseg analize na građu koja je relevantna za praksu i na taj način izbjeći površni ili proizvoljni pregled svih hrvatskih prijevoda.

Rezultati potvrđuju kontinuiranu važnost Biblije u oblikovanju vjerskog i kulturnog identiteta vjernika te pokazuju da razdoblje od 1990. do 2020. karakterizira povećana pluralizacija izdanja, uključujući nova cjelovita i revidirana izdanja, digitalne i audioformate te specijalizirana izdanja prilagođena različitim dobnim skupinama i društvenim kontekstima. Takva raznolikost doprinosi dostupnosti Svetoga pisma širem krugu vjernika – djeci, mladima, osobama s invaliditetom i hrvatskoj dijaspori – čime se nastavlja misija reformacijskih crkava da Božju riječ približe svakom čovjeku u jeziku i obliku koji je razumljiv suvremenom čitatelju.

Provedena analiza također naglašava metodološki značaj jasno definiranih kriterija pri izboru građe, što omogućuje sustavno praćenje recepcije i korištenja biblijskih izdanja u specifičnom konfesionalnom i vremenskom okviru. Unatoč usmjerenosti na razdoblje 1990. –2020., rezultati pružaju osnovu za buduća istraživanja koja bi mogla detaljnije ispitati recepciju pojedinih izdanja, usporediti praksu u crkvama reformacijske baštine s drugim konfesionalnim kontekstima u Hrvatskoj i regiji te sagledati utjecaj digitalnih i novih medija na praksu uporabe Svetoga pisma.

Zaključno, rad potvrđuje da Biblija ostaje nezaobilazno središte vjerskoga, kulturnog i društvenog života u crkvama reformacijske baštine dok suvremeni izdavački i digitalni razvoj dodatno osnažuje njezinu ulogu i dostupnost u 21. stoljeću.

Popis literature

- Babić, Nada. 2018. *Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. stoljeća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Baraban, Borko, i Ivo Džinić. 2018. „Ivšičeve jezične napomene o Sovićevu prijevodu Staroga zavjeta“. *Croatia: Journal for Croatian Language, Literature and Culture* 42, br. 62: 315–329.
- Berković, Danijel, ur. 2018. *Tko su hrvatski biblijski prevoditelji Biblije*. Zagreb: Biblijski institut.
- Brozović, Dalibor. 2000. „Da je onda bila tiskana“. *Vijenac*, br. 176, 20. studenoga 2000. <https://www.matica.hr/vijenac/176/da-je-onda-bila-tiskana-17129/> (pristupljeno 15. siječnja 2026.).
- Farkaš, Loreta. 1998. „Prvi otisnuti prijevod Biblije u Hrvata“. *Jezičoslovlje* 1: 20–34.
- Horvat, Vladimir. 2011. „Apologija Bartola Kašića“. *Filologija* 57: 67–132.
- Jambrek, Stanko. 2007. „Biblija u Hrvata: Prevođenje, tiskanje i širenje Biblije u kontekstu naviještanja evanđelja“. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis* 1, br. 1: 61–90.
- Jambrek, Stanko, i Ruben Knežević. 2007. „Kronološki pregled objavljenih potpunih i djelomičnih prijevoda Biblije na hrvatski jezik“. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis* 1, br. 1: 137–156.
- Jembrih, Alojz. 2007. *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*. Zagreb: TFMVI.
- Knežević, Ruben. 2007. „O revizijama Šarićevih biblijskih prijevoda s analizom postupka revizije prijevoda Judine poslanice“. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis* 1, br. 1: 23–60.
- Knežević, Ruben. 2019. *Hrvatski bezimprimaturni biblijski prijevodi*. Zagreb: TFMVI.

- Kuzmič, Peter. 1983. *Vuk-Daničićevo Sveto pismo i biblijska društva na južnoslavenskom tlu u XIX. stoljeću*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Letica, Marito Mihovil. 2018. „Riječ Božja zapisana na hrvatskome jeziku“. *Hrvatska revija*, br. 4. <https://www.matica.hr/hr/567/rijec-bozja-zapisana-na-hrvatskome-jeziku-28730/> (pristupljeno 15. siječnja 2026.).
- Pavičić, Darko. 2025. „Otkrivamo kako je nastala naša nova Biblija: 24 vrhun-ska bibličara prevodila su 22 godine Sveto pismo s izvornika na suvremeni hrvatski jezik“. *Večernji list*, 7. prosinca 2025. <https://vjerujem.vecernji.hr/vijesti/otkrivamo-kako-je-nastala-nasa-nova-biblija-24-vrhunska-biblicara-prevodila-su-22-godine-sveto-pismo-s-izvornika-na-suvremeni-hrvatski-jezik/> (pristupljeno 15. siječnja 2026.).
- Rebić, Adalbert. 2003. „Gutenbergova Biblija“. *Bogoslovska smotra* 73, br. 1: 225–232.
- Rebić, Adalbert. 2013. „Antun Sović, osporavani prevoditelj Biblije“. U: *Tko su bili hrvatski prevoditelji Biblije*, ur. Danijel Berković, 131–146. Zagreb: Biblijski institut.
- Taras, Baščevski, Zrinka Jelaska, Nada Babić, ur. 2020. *Bibliana-hrvatski prijevodi Biblije*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo i KBF Sveučilišta u Zagrebu.
- Višaticki, Karlo, i Tihonija Zovko. 2022. „Biblijska bibliografija (2019.–2020.)“. *Crkva u svijetu* 57, br. 1: 151–172.
- Vrtić, Ivana. 2007. „O jeziku Škarićeva prijevoda Svetoga pisma“. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 449–468.
- Zovkić, Mato. 2013. „Iskustvo prevođenja i pisanja u Šarićevu prijevodu Biblije 1940.–1943“. U: *Tko su bili hrvatski prevoditelji Biblije*, ur. Danijel Berković, 165–181. Zagreb: Biblijski institut.

Danijel Časni

Bible Editions and their Use in the Churches of the Reformation Heritage (1990–2020)

Abstract

This article analyses the Croatian-language Bible editions that were actively used in the Churches of the Reformation Heritage in Croatia between 1990 and 2020. It aims to identify those translations that exerted genuine influence on liturgical, pastoral, and personal practices within these communities, while also exploring the criteria by which they were selected and applied. Rather than offering a general survey of all Croatian Bible translations, the study focuses on editions with doc-

umented use in church life, including complete translations of the Bible and the New Testament, while excluding occasional and sporadic publications. The article begins with a brief overview of the Reformation foundations of Bible translation, with particular emphasis on the principle of *sola scriptura* and the importance of making the Holy Scriptures accessible to believers in their own language. The central section explores the selected editions from the 1990–2020 period, evaluating their linguistic characteristics, translation strategies, and reception in church practice. Special attention is given to contemporary trends, such as the plurality of translations, the rise of digital and audio formats, and the specialized editions tailored to different age groups and social contexts. The results reveal that, despite the increasing diversity of available editions, a stable and recognizable core of biblical texts has continued to shape church practice in these communities. The study also underscores the Bible's ongoing role in forming the religious and cultural identity of believers and affirms that modern publishing and digital developments are advancing the accessibility of Scripture in continuity with the Reformation tradition.